

BAN MAI

TRỊNH CÔNG SƠN
VẾT CHÂN DÃ TRÀNG

NHÀ XUẤT BẢN LAO ĐỘNG
TRUNG TÂM VĂN HOÁ NGÔN NGỮ ĐÔNG TÂY

MỤC LỤC

- *Trang trọng đôi lời cùng bạn đọc*
(Gs. Nguyễn Đình Chú)
- *Lời mở đầu của tác giả*

PHẦN I

- I. Quá trình nghiên cứu
 - II. Trịnh Công Sơn tiếng hát đã trắng
 - III. Vết chân đã trắng ngàn năm in dấu
 - IV. Trịnh Công Sơn và chiến tranh Việt Nam
 - V. Trịnh Công Sơn người tình của cuộc sống
 - VI. Trịnh Công Sơn người ca thơ
 - VII. Thay lời kết luận
- * Tài liệu tham khảo

PHẦN II

- Phụ lục 1: Danh mục các tập nhạc Trịnh Công Sơn
Phụ lục 2: Danh mục ca khúc Trịnh Công Sơn
Phụ lục 3: Văn bản ca từ Trịnh Công Sơn
Phụ lục 4: Hình ảnh, thủ bút Trịnh Công Sơn

TRANG TRỌNG ĐÔI LỜI CÙNG BẠN ĐỌC

NGUYỄN ĐÌNH CHÚ^(*)

Dù chưa có một cuộc bình bầu, một cuộc điều tra xã hội học, tôi vẫn tán thành ý kiến của nhạc sĩ Thanh Tùng cho rằng Trịnh Công Sơn là “Người Việt Nam viết tình ca hay nhất thế kỷ”. Bởi tôi cũng nghĩ như vậy. Từ hạ bán thế kỷ XX đến nay, trong nền âm nhạc Việt Nam hoành tráng, đa thanh, đa điệu, Nhạc Trịnh – cái tên thân quen mà người đời đã đặt cho âm nhạc của Trịnh Công Sơn – là nhạc sĩ được đón nhận nồng thắm nhất, không chỉ với người trong nước, mà còn với Việt kiều sống ngoài nước, kể cả người nước ngoài. Chỉ xem báo chí tường thuật lễ tang nhạc sĩ Trịnh Công Sơn, đông đến hàng vạn người đã đành, mà có điều chưa từng thấy bao giờ trên đất nước ta là những người đi đưa tang, vừa đi vừa hát, dĩ nhiên là hát Nhạc Trịnh; chỉ nhìn vào sách báo viết về Trịnh, Nhạc Trịnh dồn dập ra đời trong vài ba năm sau ngày Trịnh “về làm” cát bụi, cũng đủ tin điều nói trên đây là sự thật. Nhạc sĩ Trịnh Công Sơn qua đời ngày 1- 4 – 2001, ngay sau đó chưa đầy một tháng đã có sách *Trịnh Công Sơn – Một người thơ ca, một cõi đi về* do Nguyễn Trọng Tạo, Nguyễn Thụy Kha, Đoàn Tử Huyền sưu tầm biên soạn (Nxb Âm Nhạc - Trung tâm Văn hoá Ngôn ngữ Đông Tây, Hà Nội, 5 – 2001), và vài năm sau (2004) bổ sung, tái bản với tên sách mới *Một cõi Trịnh Công Sơn* (Nxb Thuận Hoá - Trung tâm Văn hoá Ngôn ngữ Đông Tây). Và cùng ra đời là các sách: *Trịnh Công Sơn - Cát bụi lộng lẫy* (Nxb Thuận Hoá - Tạp chí *Sông Hương*); *Trịnh Công Sơn - Người hát rong qua nhiều thế hệ* (Nxb Trẻ, 7 – 2001); *Trịnh Công Sơn - Rơi lệ ru người* (Nxb Phụ nữ, quý II – 2001); *Trịnh Công Sơn - Cuộc Đời - Âm Nhạc - Thơ - Hội Họa & Suy Tưởng* (Nxb Văn Nghệ TP. HCM, 11 - 2001); *Trịnh Công Sơn: một nhạc sĩ thiên tài* (Bửu Ý – Nxb Trẻ - Công ty Văn hóa Phương Nam, 4 - 2003); *Trịnh Công Sơn - Có một thời như thế* (Nguyễn Đắc Xuân – Nxb Văn học, 1 - 2003); *Trịnh Công Sơn và cây đàn lya của Hoàng tử bé* (Hoàng Phủ Ngọc Tường – Nxb Trẻ, 2 năm 2005).

Sách in lại những bài viết khi Trịnh còn tại thế, nhưng phần lớn và cũng là phần tâm huyết nhất, gây xúc động với người đọc nhiều nhất vẫn là sau ngày Trịnh qua đời. Chúng ta bắt gặp ở đây nhiều tên tuổi quen thuộc không chỉ trong nhạc giới mà còn là văn giới, và các ngành khác: Văn Cao, Nguyễn Xuân Khoát, Phạm Duy, Trần Văn Khê, Phạm Tuyên, Phó Đức Phương, Hồng Đăng, Nguyễn Khoa Điềm, Phạm Tiến Duật, Anh Ngọc, Nguyễn Duy, Thanh Thảo, Nguyễn Trọng Tạo, Hoàng Phủ Ngọc Tường, Nguyễn Quang Sáng...

Kiều bào ta ở nước ngoài cũng rất mực ưu ái Trịnh. Đã có nhiều bài ngợi ca Nhạc Trịnh khi tác giả còn sống. Trước năm 1975, Tạ Tỵ đã có thể viết: “*Trong lịch sử âm nhạc Việt Nam, không nhạc sĩ nào có thể tạo cho mình, cho thế hệ mình những cơn lốc nghệ thuật làm lay động đến chiều sâu tâm thức con người ở trong và ngoài kích thước quốc gia như Trịnh Công*

^(*) Giáo sư Văn học Việt Nam hiện đại, Đại học Sư phạm Hà Nội.

Son”. Sau ngày Trịnh qua đời, trên các tạp chí *Diễn đàn*, *Hợp lưu*, *Văn học*, trên nhiều website lại càng có thêm nhiều bài viết xúc động, sâu sắc về thế giới Nhạc Trịnh. Riêng tạp chí *Văn học* đã dành một chuyên san về Trịnh. Năm 2008, Bùi Vĩnh Phúc – nhà phê bình văn học ở Hoa Kỳ - đã xuất bản chuyên luận viết về Trịnh Công Sơn in tại Việt Nam: *Trịnh Công Sơn – Ngôn ngữ và những ám ảnh nghệ thuật* (Nxb Văn hóa Sài Gòn, 2008).

Nhạc Trịnh, đúng là trường hợp hiếm hoi trong nền nhạc của nước nhà, có khả năng vượt ra ngoài phạm vi quốc gia. Tại các nước Mỹ, Pháp, Nga, Đức, Nhật, Nhạc Trịnh đã có chỗ đứng không dễ gì có. Riêng ở Nhật, *Diễm xưa* của Trịnh đã được dịch ra tiếng Nhật để hát và được chọn làm nhạc phẩm chính cho một bộ phim của một hãng phim lớn, và là nhạc phẩm Á Châu đầu tiên được đưa vào giảng dạy tại Viện Đại học Kansai Gakuin. Thêm nữa, năm 1991, cô Yoshii Michiko đã làm luận văn thạc sĩ tại Pháp bằng tiếng Pháp về đề tài *Những bài hát phản chiến của Trịnh Công Sơn*. Năm 2004, *Giải thưởng âm nhạc hoà bình thế giới* (WPMA) được trao cho Nhạc Trịnh. Người Việt Nam ta, hẳn rất tự hào về Nhạc Trịnh. Riêng với tôi là kẻ đến muộn, nhưng nhờ có mối quan hệ ruột rà giữa văn chương mà tôi đã gắn bó một đời với ca từ của âm nhạc để từ đó trở thành người thần phục thế giới phong phú, huyền diệu, lừng lững chất nhân văn muôn thuở đặc biệt là đậm đà triết lý cao siêu hiếm thấy ở Nhạc Trịnh. Trước hết là ở ca từ. Với tôi, sự thần phục đã đi đôi với lòng biết ơn. Biết ơn trong Nhạc Trịnh có tiếng gọi đàn, gọi đàn... da diết, điều tôi hằng mong ước thiết tha đến cháy bỏng, thậm chí có kèm theo ít nhiều bức xúc trước sự khắc nghiệt của trần gian. Tiếng gọi đàn trong Nhạc Trịnh là tiếng gọi người Việt Nam ta ơi! Hãy “Nói vòng tay lớn”, “Hãy yêu nhau đi”, yêu nhau nhiều, nhiều, nhiều... nữa đi! Chúng ta đều là con cháu vua Hùng. Tổ tiên ta từng dạy *Bầu ơi thương lấy bí cùng/ Tuy rằng khác giống nhưng chung một giàn*. Đừng để bất cứ một thứ định kiến nhất thời nào, một thứ rào cản nào ngăn trở. Hãy yêu nhau thêm nữa đi. Hãy “nói vòng tay lớn” thêm nữa đi. Và, tôi cũng xin được cảm ơn Nhạc Trịnh đã cho tôi một sản phẩm nghệ thuật tuyệt vời để từ đó tôi có đối tượng mà nghĩ về vấn đề thế nào là giá trị nhất thời, thế nào là giá trị vĩnh hằng trong thế giới nghệ thuật mà với người đời vốn cũng không đơn giản. Với tôi, giá trị của Nhạc Trịnh là trường tồn, là bất biến, dù cho sự khám phá, sự nhận chân giá trị đối với Nhạc Trịnh vẫn còn phải đặt ra mãi mãi theo thời gian như đã từng đặt ra với các thiên tài nghệ thuật khác.

Bạn đọc kính mến!

Từ những gì được thừa thốt trên đây, tôi lại thiết tha mong muốn quý vị hãy đến với cuốn sách này của nữ soạn giả Ban Mai. Đến với nó, trước hết là đến với một trường hợp đam mê Nhạc Trịnh tự thuở niên thiếu cho đến hôm nay Ban Mai đang làm việc tại một trường Đại học, đã được đào tạo ở bậc thạc sĩ. Làm luận văn thạc sĩ, Ban Mai đã chọn đề tài *Thân phận con người và tình yêu trong ca từ Trịnh Công Sơn*. Đây là vấn đề cốt lõi trong nội dung ca từ của Nhạc Trịnh. Do đó, nhiều bậc thầy, bậc đàn anh đi trước đã có nói tới và nói đến nhiều điều rất hay, nhưng chưa có điều kiện nói hết. Ban Mai, với yêu cầu của một luận văn thạc sĩ, dĩ nhiên, trên cơ sở tiếp thu thành quả của người đi trước, phải có sự phát triển, nâng cao bằng những phương pháp khoa học khác nữa, mà kết quả đã được ghi nhận. Nay, từ luận văn thạc sĩ, đã có sự tu chỉnh, bổ sung thêm, tác giả chuyển lên làm sách. Sách gồm hai phần chính:

Phần I. Tiểu luận về *Thân phận con người và tình yêu trong ca từ Trịnh Công Sơn*.

Phần II. Văn bản ca từ Trịnh Công Sơn.

Với phần I, bạn đọc đã có điều kiện theo dõi ý kiến của những người đi trước, nay đọc tiểu luận của Ban Mai chắc sẽ có sự đánh giá khách quan, công bằng đối với tác giả. Tôi xin không nói gì thêm. Tôi muốn nói nhiều đến phần II. Quả thật theo tôi đây là việc làm rất cần thiết trong công cuộc khám phá, chiếm lĩnh lâu dài đối với Nhạc Trịnh. Như mọi người đã thừa nhận trong kho báu Nhạc Trịnh, lời ca, ca từ có một vị trí đặc biệt. Riêng về ca từ, Trịnh Công Sơn đã hoàn toàn xứng đáng là thi sĩ lớn, thậm chí có người đã mệnh danh là Nguyễn Du của thời nay. Ấy thế nhưng, hỏi đã có mấy ai được tiếp xúc với khối lượng ca từ của Nhạc Trịnh một cách đầy đủ? Ngay đến con số nó là bao thì cũng mỗi người nói một cách: 300?, 500?, 800? Mà nghe đâu, chính Trịnh Công Sơn cũng không nhớ mình đã có bao nhiêu ca khúc. Phạm Văn Đĩnh, Chủ tịch Hội Văn hoá Trịnh Công Sơn tại Pháp, đã công bố trên mạng thư mục bài hát Trịnh Công Sơn từ công phu sưu tầm của mình là 288 bài. Từ thực tế đó, lần này, với cuốn sách của Ban Mai, in lại 242 văn bản ca từ của Nhạc Trịnh, với sự cho phép của người thừa kế bản quyền. Tôi không chỉ hy vọng mà còn tin rằng tất cả những ai đã đam mê Nhạc Trịnh, hiện đang trên con đường đến với Nhạc Trịnh, sẽ hân hoan chào đón. Con số 242 này, dù đã là kết quả của một quá trình xông xáo, vất vả, thậm chí tốn kém của nữ soạn giả Ban Mai, nhưng chắc chắn chưa đủ so với những gì Nhạc Trịnh đã có. Chỉ mong sao, sẽ có sự bổ sung, đóng góp thêm của những ai thiết tha với kho báu Nhạc Trịnh. Và cũng xin đừng quên chỉ bảo cho soạn giả Ban Mai những điều còn bất cập, thiếu sót, trong công trình vốn là sản phẩm của nhiều năm tháng bằng niềm đam mê Nhạc Trịnh.

Hà Nội, vào Thu, Mậu Tý (2008)

LỜI MỞ ĐẦU

Trong nền âm nhạc Việt Nam, Trịnh Công Sơn được xem là một trong những nhạc sĩ viết lời ca hay nhất, là phù thủy của ngôn ngữ [7, 8]. Gần nửa thế kỷ sáng tạo, Trịnh Công Sơn đã để lại cho nền âm nhạc Việt Nam một di sản đồ sộ trên 300 ca khúc. Ca từ của ông đích thực là thơ. Một kiểu thơ lãng mạn, trữ tình, giàu chất hiện sinh, siêu thực mang đậm dấu ấn Thiên, có giá trị lớn về nội dung và nghệ thuật.

Thế nhưng, tìm hiểu giá trị ca từ của Trịnh Công Sơn mang tính học thuật trong trường học đến nay vẫn còn bỏ ngỏ. Là người say mê Nhạc Trịnh, vì vậy, khi làm luận văn Cao học về Văn học Việt Nam, tôi không ngần ngại chọn ca từ Trịnh Công Sơn làm đối tượng nghiên cứu, dưới góc nhìn văn học.

Bên cạnh việc tìm hiểu giá trị ca từ và những đóng góp của Trịnh Công Sơn trong nền văn hóa Việt Nam, công trình này trước tiên coi trọng về mặt cung cấp tư liệu. Trong điều kiện cho phép, chúng tôi cố gắng sưu tầm, khôi phục tương đối đầy đủ những ca từ thất lạc của Trịnh Công Sơn dựa trên các tạp chí, các website trong nước và nước ngoài. Bên cạnh đó, chúng tôi cũng sưu tầm gần như tất cả những bài nghiên cứu ở trong và ngoài nước với nhiều quan điểm khác nhau. Điều này nhằm khách quan hoá cách nhìn trên tinh thần khoa học, vì trước đây do hạn chế về mặt tư liệu, do cách nhìn phiến diện vì nhiều lý do, công chúng chưa hiểu thấu đáo về cuộc đời và những giá trị nghệ thuật mà Trịnh Công Sơn đã cống hiến.

Nghiên cứu ca từ Trịnh Công Sơn, chúng tôi kết hợp nhiều phương pháp khác nhau. Đặc biệt, chú ý đến tính triết học trong ca từ họ Trịnh; phương pháp xếp chồng văn bản của Charles Mauron; phương pháp liên văn bản do Mikhail Bakhtin đề xuất.[30] Mặc dù coi những ca từ của Trịnh Công Sơn là những văn bản chính để khảo sát, nghiên cứu, chúng tôi còn muốn dựa vào một thứ “siêu văn bản” khác. Đó là hoàn cảnh xã hội, không khí thời đại, bầu khí quyển triết học, chính trị trong đó những ca từ của ông ra đời, và sự giáo dục cá nhân của chính con người nghệ sĩ. Tất cả những điều ấy cũng là những loại “văn bản khác”, qua đó, chúng tôi hy vọng sẽ góp phần vào việc giúp nhìn rõ hơn chân dung tác giả, cũng như phát hiện phần chìm của tảng băng trong ngôn ngữ Trịnh Công Sơn. [4]

Nhân dịp cuốn sách được xuất bản, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn đối với giáo sư Nguyễn Đình Chú, người thầy đã cho tôi nhiều ý kiến quý giá trong quá trình hoàn thiện văn bản.

Xin trân trọng cảm ơn những lời chỉ giáo của ông Bửu Ý, nhà văn Hoàng Phủ Ngọc Tường, nhà thơ Anh Ngọc, Giáo sư Dương Việt Á, nhà văn Trần Hữu Thục (Hoa Kỳ), nhà phê bình văn học Bùi Vĩnh Phúc (Hoa Kỳ).

Đặc biệt, tôi chân thành cảm ơn Tiến sĩ Khoa học Phạm Văn Đình - Chủ tịch Hội Văn hóa Trịnh Công Sơn (Pháp), và những người bạn Nam Dao, Trần Vũ, Nguyễn Hương, Thơ Thơ đã cung cấp cho tôi nhiều tư liệu quý báu.

Trân trọng cảm ơn cô Trịnh Vĩnh Trinh - đại diện pháp lý bản quyền tác giả - đã cho phép tôi công bố văn bản ca từ Trịnh Công Sơn.

Cuối cùng, chân thành cảm tạ ông Đoàn Tử Huyền - Trung tâm Văn hóa Ngôn ngữ Đông Tây - đã giúp đỡ tôi rất nhiều trong việc biên tập hoàn chỉnh bản thảo cuốn sách này và đưa nó đến tay bạn đọc.

Trong điều kiện hạn chế về mặt khả năng nghiên cứu, công trình chắc chắn còn nhiều khiếm khuyết, tôi rất mong nhận được sự chỉ bảo của quý bạn đọc.

Tháng 8/2008

BAN MAI

(Nguyễn Thị Thanh Thúy)

Phần I
TRỊNH CÔNG SƠN
VẾT CHÂN DÃ TRÀNG

I. QUÁ TRÌNH NGHIÊN CỨU

1. VỀ THƯ MỤC BÀI HÁT

Công chúng thường phỏng đoán Trịnh Công Sơn đã sáng tác hơn 400 ca khúc, có người đã tăng số ấy lên 600, 800 bài, thậm chí có người tăng đến 1000 bài, nhưng không ai đưa ra chứng cứ cụ thể, không biết dựa vào tài liệu nào để phỏng lượng như vậy. Chính Trịnh Công Sơn, lúc sinh thời, cũng không biết mình đã viết bao nhiêu ca khúc vì thời chiến tranh sống cuộc đời trốn tránh, lang bạt ông không có điều kiện giữ gìn, những sáng tác ấy thất lạc khắp nơi.

Năm 1991, cô Yoshii Michiko, một sinh viên người Nhật làm luận văn cao học về nhạc phản chiến của Trịnh Công Sơn, đã sưu tầm được 196 bài hát, trên cơ sở tài liệu do chính Trịnh Công Sơn cung cấp dựa vào trí nhớ tác giả hoặc của các ca sĩ. [64]

10 năm sau, khi Trịnh Công Sơn qua đời năm 2001, những bạn bè của ông ở trong nước và ngoài nước cố công sưu tầm những bài hát của ông qua nhiều nguồn. Hiện nay trên mạng Hội Văn hóa Trịnh Công Sơn, trong thư mục *Bài hát*, Ts.Kh. Phạm Văn Đình đã kỳ công sưu tầm được 288 bài, có chú thích năm tháng cẩn thận. Có lẽ đó là thư mục bài hát tìm được nhiều nhất tính cho đến thời điểm hiện nay.

Khi sưu tầm ca từ Trịnh Công Sơn để nghiên cứu, bước đầu chúng tôi cũng gặp rất nhiều khó khăn. Tuy nhiên, qua thời gian dài sưu tầm công phu, cẩn trọng với những cứ liệu có được, chúng tôi nhận định Trịnh Công Sơn sáng tác khoảng trên 300 bài hát. Ts.Kh. Phạm Văn Đình cũng đồng ý như vậy.

2. VỀ NHỮNG BÀI NGHIÊN CỨU HIỆN TƯỢNG TRỊNH CÔNG SƠN

Âm nhạc của Trịnh Công Sơn, ngay từ khi mới ra đời và xuất hiện trước công chúng đã gây được tiếng vang và nhanh chóng trở thành hiện tượng. Từ đó đã có những bài viết về nhạc của ông. Chúng tôi tạm phân ra hai thời kỳ: Thời kỳ ông còn sống và sau khi ông mất.

Thời kỳ Trịnh Công Sơn còn sống: Qua tư liệu chúng tôi sưu tầm được, trước năm 1975 có vài tờ báo viết về hiện tượng nhạc Trịnh Công Sơn với những nhận định chung chung về thiên tài âm nhạc của Trịnh. Như các bài: *Phong trào da vàng ca* của Lê Trương, *Trịnh Công Sơn* của họa sĩ Tạ Ty, *Huyền thoại về con người* của Tô Thùy Yên. Trong các bài viết đó, nhận định của Tạ Ty rất đáng chú ý. Ông cho rằng: “*Trong lịch sử âm nhạc Việt Nam, không nhạc sĩ nào có thể tạo cho mình, cho thế hệ mình, những con lối nghệ thuật làm lay động đến chiều sâu tâm thức con người ở trong và ngoài kích thước quốc gia như Trịnh Công Sơn. Trong vòng 4-5 năm trở lại đây, tiếng Nhạc Trịnh Công Sơn qua giọng hát Khánh Ly đã đi hẳn vào đời sống tâm linh của những người trẻ tuổi bằng niềm đau xót và phần nộ xen kẽ trong một hoàn cảnh không mấy thuận lợi vì tình hình quân sự và chính trị*”. [45] Nhìn chung, các bài viết trên chỉ cho ta cái nhìn toàn cảnh về âm nhạc Trịnh Công Sơn trong bối cảnh xã hội chiến tranh loạn lạc lúc bấy giờ, không có bài viết nào nghiên cứu sâu về ca từ Trịnh Công Sơn.

Đến năm 1991, khi nhạc sĩ Trịnh Công Sơn còn sống, có một luận văn cao học viết về nhạc của ông, do cô Yoshii Michiko người Nhật nghiên cứu với đề tài *Những bài hát phản chiến của Trịnh Công Sơn*, viết bằng

tiếng Pháp, đánh máy chữ rất thoáng, mỗi trang chứa khoảng 20 hàng, có lẽ với máy đánh chữ Olympia của Nhật, cho phép gõ phím với dấu tiếng Việt. Gồm tất cả 135 trang, kể cả trang tựa và phần phụ lục. Đã được bảo vệ tháng 9/1991 tại Đại học Paris 7. Bản dịch tiếng Việt tôi hiện có, đánh máy vi tính khoảng 60 trang (phần bài viết). Luận văn này giới thiệu những bài hát phản chiến của Trịnh Công Sơn, nhằm chứng minh đó là những kiệt tác về âm nhạc, từ đó giúp người nghe nhạc hiểu tốt hơn về những bài hát phản chiến của ông.[64]

Tóm lại, trong khoảng thời gian Trịnh Công Sơn còn sống, việc nghiên cứu ca từ của Trịnh Công Sơn rất hạn chế, do nhiều nguyên nhân: trước năm 1975 do chiến tranh loạn lạc, sau năm 1975 trong quan điểm chính thống có nhiều luồng tư tưởng còn cực đoan, phiến diện. Đây đó, trên những tờ báo trong nước và nước ngoài chỉ giới thiệu về hiện tượng nhạc sĩ Trịnh Công Sơn trong âm nhạc và trong cuộc đời, chưa đi sâu khai thác những đóng góp của ông về nghệ thuật ca từ.

Sau khi Trịnh Công Sơn qua đời ngày 01/04/2001, người ta mới nghiên cứu nhiều về cuộc đời và những sáng tác của ông.

Tại Việt Nam

Có nhiều tác phẩm của *Nhiều tác giả* biên soạn, lần lượt ra đời tập hợp những bài phê bình của các tác giả trong và ngoài nước (lấy lại trên các trang web hải ngoại và được biên tập lại) gồm những bài phỏng vấn, những bài nghiên cứu, cảm nghĩ của bạn bè.

Sau 01/04/2001, cuốn sách ra đời đầu tiên viết về người nhạc sĩ vừa quá cố là cuốn *Trịnh Công Sơn - Một người thơ ca một cõi đi về* do Nguyễn Trọng Tạo, Nguyễn Thụy Kha, Đoàn Tử Huyền sưu tầm và biên soạn; sau đó được bổ sung, biên soạn lại và xuất bản lại với tựa đề *Một cõi Trịnh Công Sơn* (2004).

Tiếp theo, lần lượt được phát hành các cuốn *Trịnh Công Sơn - Cát bụi lộng lẫy*, *Trịnh Công Sơn - Người hát rong qua nhiều thế hệ*, *Trịnh Công Sơn - Roi lệ ru người*, *Trịnh Công Sơn - Cuộc đời, âm nhạc, thơ, hội họa & suy tưởng*.

Ngoài ra còn có các tác phẩm khác của Bửu Ý, giảng viên tiếng Pháp Trường Đại học Sư phạm Huế, nhà văn Hoàng Phủ Ngọc Tường, nhà nghiên cứu xứ Huế Nguyễn Đắc Xuân.

Ở đây, chúng tôi điểm qua 3 tập tiêu biểu của Nhiều tác giả:

Thứ nhất là tập *Trịnh Công Sơn - Roi lệ ru người* do Nhà xuất bản Phụ Nữ ấn hành năm 2003, dày 208 trang. Cuốn sách nhỏ, khiêm tốn, in thoáng, chữ rõ, tập hợp một số bài viết thiên về người mẹ, người phụ nữ. Nổi bật trong tập sách này có bài *Kẻ du ca về tình yêu, quê hương và thân phận* của Bửu Ý, với những nhận định sắc sảo: “*Tình yêu, với Trịnh Công Sơn, là điểm tình. Trước hết là phải đẹp, đẹp trong từng lời bội bạc, bước chân quay gót, trong dang dở và tan vỡ... Cái đẹp ở đây là cái đẹp siêu thực, tức là ít nhiều nhuộm màu sắc ý chí của kẻ chủ trương và đồng thời nhạt bớt hương vị của thường tình... Quê hương nổi bật hai nét lớn: nghèo và chiến tranh. Cái nghèo còn là hậu quả của chiến tranh. Và chiến tranh diễn ra không phải ở chiến trường, không phải do người cầm súng, nó diễn ra ở bàn tròn, ở trong lòng người, ở trong đầu óc những con người mua bán chiến tranh... Trịnh Công Sơn quả quyết “Chỉ có ta trong một đời” và dứt khoát chọn lựa: Sống, Sống hết mình. Không khát hẹn, không chờ đợi, không ủy quyền... Phải ôm cho hết cuộc đời nhị nguyên côm cộm này, bao gồm những cặp phạm trù khó dung nạp nhau nhưng khó phân ly: sống/chết; buồn/vui; hạnh phúc/khổ đau*”. [55;125-136]

Thứ hai là tập *Trịnh Công Sơn - Người hát rong qua nhiều thế hệ*, của Nhà xuất bản Trẻ, 2004, dày 416 trang. Bìa cứng, có chân dung tự họa của Trịnh Công Sơn, năm 1999, sau một cơn bệnh “thập tử nhất sinh”. Ấn phẩm này trình bày đẹp, in ấn trang nhã, tập hợp 26 bài viết của Trịnh Công Sơn, 28 bài viết về Trịnh Công Sơn trước ngày 1/4/2001, 87 bài của bạn bè sau 1/4/2001 và một số hình ảnh tư liệu về Trịnh Công Sơn. Nổi bật có bài *Hành tinh yêu thương của Hoàng tử bé* của Hoàng Phủ Ngọc Tường. Nhận định về tình ca, nhà văn họ Hoàng cho rằng: “...*Với Sơn, Người Tình là người đối thoại cần thiết, và vì thế trong tình ca Trịnh Công Sơn, người nói không là “Anh” mà là “Tôi và Em”*”. Hai tiếng Anh - Em ngọt ngào đó hình như không thích hợp với

những điều cay đắng. Không thích hợp với nhiều thứ gai góc cuộc đời, như thân phận, cái chết và nỗi tuyệt vọng: “Và như thế, tôi đang yêu thương cuộc đời bằng nỗi lòng tuyệt vọng”. Đến đây thì mọi sự đã ngã ngũ, rằng Tình ca Trịnh Công Sơn chính là siêu hình học, và vì thế không bao giờ cũ”. [37;128]

Thứ ba là tập *Một cõi Trịnh Công Sơn*, Nhà xuất bản Thuận Hóa, Trung tâm Văn hoá Ngôn ngữ Đông Tây, 2004, dày 650 trang. Công trình gồm 51 bài viết của 43 tác giả, trong đó có nhiều bài trùng với tập *Người hát rong qua nhiều thế hệ*, phần *Phụ lục 1* có văn xuôi Trịnh Công Sơn, đặc biệt có truyện ngắn *Chú Lộ*, và phần *Phụ lục 2* gồm 73 ca từ của Trịnh Công Sơn.

Đánh giá về ca từ Trịnh Công Sơn, nhạc sĩ Phạm Tuyên viết: “Trong lĩnh vực ca khúc, lời ca có một vị trí hết sức quan trọng và về mặt này Trịnh Công Sơn thực sự là một nhà thơ. Lời ca anh không dễ dãi tùy tiện, mà luôn luôn ẩn sâu một triết lý về cuộc đời và điều đáng nói là anh đã tìm được những giai điệu phù hợp, dung dị, không cầu kỳ, kiểu cách để thể hiện nội dung đó. Đối với người sáng tác, có được một phong cách riêng là một điều phải phấn đấu. Trịnh Công Sơn không chủ tâm tạo cho mình một sự khác biệt lập dị, nhưng bằng tình cảm chân thành của mình, anh đã có được một phong cách rất riêng được sự mến mộ của đông đảo công chúng. Sẽ còn có nhiều công trình nghiên cứu về hàng trăm ca khúc của anh với những sự đánh giá có thể khác nhau, nhưng phải khẳng định rằng sự nghiệp sáng tác của anh đã góp phần xứng đáng vào nền ca khúc Việt Nam hiện đại”. [36; 463]

Ngoài ba tập sách của *Nhiều tác giả* trên, còn có ba tác phẩm cá nhân:

Thứ nhất là tập: *Trịnh Công Sơn một nhạc sĩ thiên tài* (2004) của Bửu Ý – một người bạn thân từ thời trai trẻ của Trịnh, hiện đang giảng dạy tiếng Pháp tại Trường Đại học Sư phạm Huế. Ông viết lại từng chặng đời của Trịnh Công Sơn và phân tích một số chủ đề và nghệ thuật ngôn ngữ trong ca từ, bên cạnh còn có những thủ bút của Trịnh. Ngoài ra Bửu Ý còn cung cấp một số bài viết của người nước ngoài viết về Trịnh Công Sơn.

Tiếp đến, nhà nghiên cứu xứ Huế Nguyễn Đắc Xuân cho ra đời tác phẩm *Trịnh Công Sơn - Có một thời như thế* (2003). Những tư liệu sưu tầm tương đối đáng tin cậy ấy đã cho ta một cái nhìn xác đáng về cuộc đời của Trịnh. Bên cạnh đó, tác giả đã có công trong việc truy tìm lại bài *Dã Tràng ca* (còn có tên *Trường ca Tiếng Hát Dã Tràng*), được sáng tác thời học Sư phạm Quy Nhơn bị thất lạc đến nay.⁽¹⁾

Riêng nhà văn Hoàng Phủ Ngọc Tường – bạn thân của Trịnh - ngoài bài viết *Hành tinh yêu thương của Hoàng tử bé* in ở tập *Trịnh Công Sơn - Người hát rong qua nhiều thế hệ* còn cho xuất bản tập *Trịnh Công Sơn và cây đàn lya của Hoàng tử bé* (2005) với những bài tùy bút viết về kỷ niệm của hai người và những cảm nhận về nhạc phản chiến, tình ca Trịnh Công Sơn.

Tại Hải Ngoại

Ngay từ ngày 02/04/2001, sau khi Trịnh Công Sơn vừa mất một ngày, *Diễn đàn* là tạp chí đưa tin và có bài viết sớm nhất về ông, chủ yếu là tập hợp các bài viết của bạn bè sinh sống ở Âu, Mỹ. Tiếp đó, trung tuần tháng 4/2001, tạp chí điện tử *Văn học Nghệ thuật* đã nhanh chóng đưa lên mạng *Phụ trương Đặc biệt*, phong phú và đa dạng với nhiều bài viết từ trong và ngoài nước, chủ yếu là kể lại những kỷ niệm và cảm xúc của bạn bè dành cho Trịnh Công Sơn.

Tạp chí *Hợp Lưu* (2001) tại Hoa Kỳ dành 72 trang đầu viết về ông. Trong đó, có bài *Chiêm ngắm đóa hoa vô thường* của Hà Vũ Trọng, khẳng định nhạc của ông là thơ, ông viết: “Chúng ta yêu Nhạc Trịnh Công Sơn vì trong nhạc của anh có thơ. Vậy, chúng ta có được cả hai. Tự thơ đã là một loại nhạc biểu hiện cái đẹp và sự hài hòa của chữ nghĩa. Nhạc thơ ở anh song sinh từ niềm thôi thúc muốn tỏ tình với cuộc đời. Nhạc thơ đó cũng lung linh ảo diệu như bóng trăng in trên mặt nước mà chúng ta thường không phân biệt nổi đâu là nhạc

(1) Sau khi Nguyễn Đắc Xuân công bố, có người gia đình Trịnh Công Sơn tuyên bố trước báo chí bài *Dã Tràng ca* từ đó đến bây giờ vẫn nằm trong nhà.